

RÍKISLÖGREGLUSTJÓRINN

RÍKISLÖGREGLUSTJÓRINN

Ofbeldi gagnvart lögreglumönnum

Júlí 2010

Efnisyfirlit

Formáli	3
Rannsóknir á ofbeldi gegn lögreglumönnum	4
Kannanir meðal lögreglumanna	5
Hvað segja þessar rannsóknir okkur?.....	7
Fjöldi lögreglumanna 2007–2010.....	8
Fjöldi skráðra brota gegn valdstjórninni	9
Ofbeldi gagnvart lögreglumönnum	10
Hótun um ofbeldi gagnvart lögreglumanni.....	11
Fyrirmælum lögreglu ekki hlýtt	11
Bann við að tálma lögreglu í störfum sínum	12
Ferill ofbeldisbrota og hótana í málaskrá lögreglu.....	12
Ferill ofbeldisbrota og hótana í málaskrá ákærvalds	13
Áverkar lögreglumanna við skyldustörf – slys og ofbeldisbrot	13
Fjöldi ofbeldismála þar sem sérsveit er kölluð á vettvang til aðstoðar.....	15
Valdbeitingartæki og öryggisbúnaður	16
Varnarvesti	16
Rafstuðtæki	16
Kaup á búnaði, þjálfun og rannsóknir	17
Niðurstöður og tillögur.....	18

Formáli

Hinn 1. júlí sl. fól dómsmála- og mannréttindaráðuneytið embætti ríkislögreglustjóra að gera úttekt á ofbeldi gegn lögreglumönnum og koma með tillögur eða gera viðeigandi ráðstafanir til að auka öryggi lögreglumanna. Í erindi ráðuneytisins er m.a. óskað eftir upplýsingum um fjölda ofbeldisbrota og stöðu málanna í refsivörslukerfinu; um búnað lögreglunnar og hvort nauðsynlegt sé að bæta hann; um fjölda lögreglumanna og hvort lögreglan sé of faliðuð til að mæta ofbeldismönnum í samfélaginu. Jafnframt óskar ráðuneytið eftir upplýsingum um hvort lögreglumenn sem hafa verið þolendur ofbeldis við skyldustörf hafi hlotið varanlegan skaða.

Í þeirri greinargerð sem hér fylgir má finna upplýsingar um þetta efni. Á undanförunum árum hefur embætti ríkislögreglustjóra unnið að rannsóknum á ofbeldi gegn lögreglumönnum auk þess sem það hefur staðið fyrir könnunum meðal lögreglumanna um þessi mál. Viðamestu rannsóknina gerði embættið árið 2007. Í henni er að finna ítarlegar upplýsingar áratug aftur í tímann um fjölda brota gegn valdstjórninni þar sem sérstök áhersla var lögð á að greina ofbeldisbrot gegn lögreglumönnum, hótanir gegn lögreglumönnum, brot sem felast í því að fyrirætlum lögreglu er ekki hlýtt og banni við að tálma mann sem sinnir lögreglustarfi.

Í greinargerðinni má sjá yfirlit yfir stöðu þessara mála í lögreglukerfinu og málaskrá ákærvaldsins en þær upplýsingar gefa vísbendingu um feril málanna í refsivörslukerfinu. Skaðaðar eru nánar tölur fyrir síðastliðin þrjú ár auk þess sem þær eru bornar saman við upplýsingar úr eldri rannsóknum. Lagt er mat á það hvort ofbeldi gegn lögreglumönnum hafi farið vaxandi á allra síðustu árum. Upplýsingar um fjölda lögreglumanna og ársverk síðastliðin fjögur ár hafa verið teknar saman. Samkvæmt þeim tölum hefur lögreglumönnum fækkað en það kann að vera skýringarþáttur á auknu öryggisleysi einstakra lögreglumanna. Embætti ríkislögreglustjóra hefur á undanförunum árum leitast við að auka öryggi lögreglumanna á sama tíma og lögreglumönnum hefur fækkað. Ef litið er til fjölda brota gegn valdstjórninni á allra síðustu árum, samkvæmt málaskrá lögreglunnar og borið saman við sl. áratug, er ekkert sem bendir til þess að tíðni slíkra brota sé að aukast.

Á Bylgjunni og í fleiri fjölmiðlum 1. þ.m. kom fram að á síðasta ári hefðu 38 lögreglumenn hlotið varanlegan skaða og 29 árið 2008 vegna ofbeldis sem þeir urðu fyrir við skyldustörf. Samkvæmt upplýsingum frá Landssambandi lögreglumanna leita lögreglumenn sem verða fyrir skaða til Gylfa Thorlacius, lögmanns Landssambands lögreglumanna. Ríkislögreglustjóri, í samráði við sambandið, leitaði því til Gylfa um að fá upplýsingar um alla lögreglumenn sem hlutu varanlegan skaða vegna ofbeldis er þeir urðu fyrir við skyldustörf á árunum 2008 og 2009.

Ein besta leiðin til þess að draga úr líkum á meiðslum er sú að lögreglumenn séu vel þjálfaðir og að þeir séu búnir réttum tækjum til þess að bregðast við aðstæðum á vettvangi. Þá vegur stuðningur sérsveitar ríkislögreglustjóra hér miklu. Þar kemur bæði til að sérsveitarmenn eru í framvarðarsveit þegar bregðast þarf við hættulegum og erfiðum einstaklingum, s.s. við handtökur og húsleitir. Jafnframt veita þeir almennum lögreglumönnum stuðning með því að vera í námunda við vettvang þar sem almennir lögreglumenn fara í óviss útköll, svo sem í heimahús þar sem grunur leikur á að ofbeldi hafi átt sér stað. Fjölgun sérsveitarmanna frá því sem áður var hefur því aukið öryggi almennra lögreglumanna og eru þeir viðbót við hina almennu lögreglu í umdæmunum. Í lok þessarar greinargerðar eru lagðar fram tillögur til úrbóta.

Reykjavík, 12. júlí 2010

Guðmundur Guðjónsson

Jónas Ingi Pétursson

Pétur Berg Matthíasson

Ólafur Örn Bragason

Rannsóknir á ofbeldi gegn lögreglumönnum

Ofbeldi gegn lögreglumönnum hefur verið mikið í umræðunni síðastliðinn áratug. Embætti ríkislögreglustjóra gerði samantekt um ofbeldi gegn lögreglumönnum árið 2001. Markmið samantektarinnar var að skoða aðdraganda atvika, skráningu mála og meðferð þeirra og leggja til úrbætur sem miða að því að draga úr slíkum tilvikum. Um 75% mála áttu sér stað á höfuðborgarsvæðinu en önnur mál dreifðust nokkuð jafnt á aðra landshluta. Upptök ofbeldisins mátti í flestum tilvika rekja til þess að fyrirmælum lögreglu var ekki hlýtt, eða í 49 tilvikum af 81. Þá var um fyrirvaralaus árás að ræða í 16 tilvikum og í átta tilvikum afskipti af störfum lögreglu. Flestir þeirra 98 einstaklinga sem kærðir voru vegna ofbeldis gegn lögreglu voru karlar á aldrinum 13 til 29 ára. Fæstum málanna var lokið á þeim tíma er samantektin var gerð en flest mál voru í ákærumeðferð (27), höfðu verið lögð upp (21) eða rannsókn verið hætt (16).

Í lok skýrslunnar voru þrjár tillögur um úrbætur lagðar fram. Sú fyrsta var að bæta við brotaflokkum í málaskrá lögreglu til samræmis við lögreglulög (að fyrirmælum lögreglu sé ekki hlýtt og að enginn megi tálma mann að gegna lögglustarfi). Önnur tillagan var að gefin yrðu út fyrirmæli um skoðun læknis hlyti lögreglumaður áverka, því áverkavottorð telst til sönnunargagna og á að liggja fyrir. Þriðja tillagan var sú að gæta þyrfti nákvæmni við skýrslugerð. Brot á 106. og 107. grein almennra hegningarlaga krefjast ásetnings geranda og því þarf að huga vel að atvikalýsingu í lögregluskýrslum.

Með bréfi dómsmálaráðherra til ríkislögreglustjóra dagsettu 23. desember 2005 kemur fram að Landssamband lögreglumanna hafi vakið athygli ráðuneytisins á því að afleiðingar af álagi og streitu vegna ábyrgðar í starfi lögreglumanna séu vaxandi áhyggjuefni sambandsins og félagsmanna þess. Þá kemur fram að störf lögreglumanna séu sífellt að verða flóknari auk þess sem starfsumhverfi þeirra sé harðneskjulegra en áður vegna skipulagðrar glæpastarfsemi. Ráðuneytið óskaði m.a. eftir því að embættið gerði úttekt á rannsóknum lögreglu á meintum brotum á 106. gr. almennra hegningarlaga og eftir atvikum legði fram tillögur um úrbætur. Embætti ríkislögreglustjóra gerði samanburð á brotum gegn 106. og 107. gr. almennra hegningarlaga milli árána 2001 og 2004. Þegar ferill mála var skoðaður kom í ljós að fæst málanna fóru í ákærumeðferð til Ríkissaksóknara eða 25% mála árið 2001 og 31% árið 2004. Í flestum tilvikum var rannsókn hins vegar hætt á einhverju stigi málsmeðferðar eða í 64 og 65% tilvika.

Athygli vakti að í hlutfallslega fleiri tilvikum voru engir áverkar skráðir árið 2004 en árið 2001 eða í 49% tilvika árið 2001 og 64% tilvika árið 2004. Í svari embættisins var m.a. vakin athygli á því sem fram kemur í samantekt Landssambands lögreglumanna frá því í nóvember 2005 um uppkveðna dóma í ofbeldismálum gegn lögreglumönnum að einungis í tveimur þeirra af 21 voru brot gegn öðrum opinberum starfsmönnum en lögreglumönnum. Þetta háa hlutfall skýrist væntanlega að mestu vegna eðlis þess starfs sem lögreglumenn gegna og þá einkum þeim valdbeitingarheimildum sem lögreglan hefur og þarf oft að grípa til í starfi sínu. Enn fremur var bent á það að lögreglumenn virðast hafa algjöra sérstöðu meðal opinberra mála varðandi þörf fyrir þá refsivernd sem ákvæði 206. gr. veitir eða er ætlað að veita. Þá var vakin athygli á „virkni“ ákvæðisins og meðferð málanna í réttarvörslukerfinu því nánast undantekningarlaust væru mál felld niður ef meiðsli hefðu ekki hlotist af broti.

Árið 2007 gerði embætti ríkislögreglustjóra aftur samantekt á skráðum brotum í málaskrá lögreglu. Um mjög viðamikil verkefni var að ræða þar sem tímabilið 1998–2005 var til athugunar. Helstu niðurstöður voru:

- Tilkynnt var um alls 685 ofbeldisbrot gegn lögreglumönnum (106. gr. hgl.) á árunum 1998–2005.
- Ekki er munur á fjölda brota eftir mánuði, en brotin gerast aðallega að nóttu til um helgar.
- Upphaf brotanna má í flestum tilvikum (35%) rekja til deilna, í 33% til óspekta á almannafæri og í 12% til umferðarafskipta.

- Lögreglumenn urðu oftast fyrir ofbeldi við óspektir á almannafæri (32% tilvika), við samskipti á umráðasvæði lögreglu (25% tilvika) og við deilur einstaklinga (20% tilvika). Meirihluti ofbeldisins átti sér stað á sama vettvangi og verkefnið byrjaði. Ef ofbeldið átti sér stað annars staðar var það yfirleitt á umráðasvæði lögreglu.
- Árásaraðferðir voru margs konar. Lögreglunni var a.m.k. hótad í 18% tilfella, a.m.k. sparkað í hana í 14% tilvika og hún a.m.k. kýld í 11% brota.
- Í 14% brota kom vopn fyrir. Vopnið var eggvopn í 34% tilfella, í 33% var það barefli, í 19% tilfella ökutæki og í 15% tilfella „annað“. Í einu tilviki á tímabilinu var vopnið skotvopn. Það var árið 2001 en þá var lögreglumanni ógnað með skammbyssu.
- Lögreglan hlaut áverka eftir árás í 39% brota ef litið er til alls tímabilsins. Er lögreglumenn urðu fyrir ofbeldi við afskipti af gangandi vegfaranda hlutu þeir í rúmlega helmingi tilvika áverka og ef þeir urðu fyrir ofbeldi á umráðasvæði sínu hlutu þeir í 48% brota einhverja áverka. Algengast var að lögreglumenn fengu nokkra áverka þegar árásin var óvænt, eða í 6% þeirra tilvika.
- Á tímabilinu voru í flestum tilvikum fleiri aðilar á vettvangi en árásaraðili en fjöldi árásarmanna var þó oftast aðeins einn (í 76% brota). Í um 10% tilvika var fjöldi árásarmanna þrjú eða fleiri.
- Árásarmaður var ölvadur í 83% þessara brota, allsgáður í 7% brota, undir áhrifum áfengis og fíkniefna í 4% tilvika, og einungis fíkniefna í þremur prósentum.
- Í 65% brotanna var ekki búið að handtaka einstakling þegar árás varð. Í fjórðungi tilvika var búið að handtaka einstakling og í nýu prósentum tilvika var verið að handtaka einstaklinginn þegar hann gerði árás.
- Á árunum 2000–2005 voru 479 einstaklingar kærðir 516 sinnum fyrir ofbeldi gegn lögreglumanni. Flestir voru aðeins kærðir einu sinni (87%), tæp 11% voru kærð fyrir tvö slík brot og tæp 2% fyrir þrjú brot. Líkt og í öðrum ofbeldisbrotum voru karlar í miklum meirihluta kærðra (87%). Meðalaldur þeirra karla sem voru kærðir var tæp 27 ár en tæp 24 hjá konum.
Rannsókn var hætt í um 26% málanna (76. gr. hgl.) á tímabilinu 2000–2005 en um fimmtungur þeirra fór áfram í ákærumeðferð. Um 58% þeirra mála var lokið með dómi, annaðhvort í Hæstarétti eða héraðsdómi. Málsmeðferðartími milli ára hefur sveiflast nokkuð síðustu ár.
- Athyglisvert er að ekki fundust nein tengsl á milli alvarleika áverka sem lögreglan fékk og hvort málið fékk ákærumeðferð. Líkt og í öðrum brotaflokkum virðast aðrir þættir skipta meira máli við ákvörðun um slíkt, t.d. styrkleiki sönnunargagna.

Kannanir meðal lögreglumanna

Ein viðamesta rannsóknin á þessu sviði var gerð árið 2004 (Félagsvísindastofnun, 2004). Þar kom fram að 64% lögreglumanna hafði verið hótad eða þeir áreitir vegna starfs síns á þann hátt að þeir hefðu talið áreitið alvarlegt. Þá sögðust 54% þátttakenda hafa orðið fyrir líkamsmeiðingum í starfi sínu og 41% hafði orðið fyrir því að hótunum eða öðru alvarlegu áreiti hafði verið beint gegn fjölskyldu þeirra vegna lögreglustarfsins. Um 37% þeirra sem sögðust hafa orðið fyrir hótunum eða líkamsmeiðingum í starfi, eða að fjölskylda þeirra hefði orðið fyrir hótunum, sögðust hafa kært tilvikið. Þeir sem höfðu orðið fyrir alvarlegum hótunum eða líkamsmeiðingum í lögreglustarfinu, eða fjölskyldu þeirra verið hótad, voru spurðir hvort þeir væru sáttir eða ósáttir við það hvernig tekið hefði verið á málunum innan lögreglunnar. Um 46% sögðust vera mjög eða frekar ósátt en 27% voru mjög eða frekar sátt. Af svörum lögreglumanna má því draga þá ályktun að starf þeirra sé talsvert streituvaldandi og starfsaðstæður oft erfiðar og að stór hluti lögreglumanna verði fyrir hótunum og líkamlegu ofbeldi. Samkvæmt rannsókninni kæra fáir þessi atvik og stór hluti lögreglumanna er ósáttur við hvernig tekið hefur verið á þessum málum innan lögreglunnar.

Í október 2004 skipaði ríkislögreglustjóri vinnuhóp með þeim sem stóðu að viðhorfskönnun Félagsvísindastofnunar. Ástæðan var að viðhorfskönnunin var mjög viðamikil og tók til margra þátta lögreglustarfsins, auk ofbeldis gegn lögreglumönnum. Vinnuhópurinn var undir formennsku Ólafs Þ. Haukssonar, þáverandi sýslumanns á Akranesi. Niðurstöðum var síðan

skilað til ríkislögreglustjóra 17. janúar 2005. Þar er lögð áhersla á það atriði að líkamsmeiðingar gegn lögreglumönnum og hótanir í þeirra garð og fjölskyldna þeirra, séu hegningarlagabrot og teljist til brota gegn valdstjórninni. Brotin af þessu tagi séu alvarleg og vegi að rötum starfa lögreglunnar. Því sé mikilvægt að refsheimildum laga verði beitt þegar tilefni er til og einnig að setja verði brot af þessu tagi í forgang, enda beinist þau fyrst og fremst að lögreglunni sem stofnun, en ekki einungis að einstökum lögreglumönnum.

Vinnuhópurinn lagði til við ríkissaksóknara að hann setti reglur um samræmda afgreiðslu mála er varða ofbeldi gegn lögreglumönnum og/eða brot gegn valdstjórninni, með sama hætti og hann hefur gert varðandi kærur á hendur lögreglumönnum. Enn fremur verði að gæta þess að mál þessi fái vandaða afgreiðslu þannig að þau standist umfjöllun dómstóla. Einnig var nefnt að því yrði beint annars vegar til stjórnenda og hins vegar lögreglumanna, að þeir létu sig afgreiðslu þessara mála varða og fylgdust vel með afdrifum þeirra. Að lokum er þess getið að lögreglumenn þurfi að gera greinarmun milli ofbeldis sem beinist að lögreglumönnum vegna starfa þeirra og þeirrar andstöðu sem vænta má af fólki við framkvæmd valdbeitingarúrræða lögreglunnar. Þetta kunni að vera erfitt í framkvæmd og kalli á skilgreiningu á því hvað teljist brot gegn valdstjórninni og hvenær sé um viðbúna undanfærslu fólks að ræða.

Árið 2005 gerði embætti ríkislögreglustjóra svo könnun meðal lögreglumanna þar sem þeir voru spurðir um eigin upplifun. Könnunin byggir á svörum 397 lögreglumanna (þ.e. 61% starfandi lögreglumanna á þeim tíma) við póstkönnun sem framkvæmd var í apríl og maí 2005. Öllum starfandi lögreglumönnum var boðið að svara spurningalista í vinnutíma sínum. Helstu niðurstöður voru:

Ofbeldi eða hótun á síðustu fimm árum

- Um 70% lögreglumanna sögðust hafa orðið fyrir hótun í vinnu og 26% utan vinnutíma vegna starfs síns.
- Um 43% lögreglumanna höfðu orðið fyrir ofbeldi án þess að hljóta meiðsla af í vinnu og sjö prósent utan vinnutíma.
- Um 40% lögreglumanna höfðu orðið fyrir ofbeldi í starfi og þrjú prósent utan vinnutíma.
- Um 15% lögreglumanna höfðu orðið fyrir ofbeldi sem leiddi til stórvægilegra eymsla við störf sín og tvö prósent utan vinnutíma.
- Um 4% lögreglumanna höfðu orðið fyrir ofbeldi sem leiddi til alvarlegra áverka (brot, höfuðáverkar) í vinnu sinni og eitt prósent utan vinnutíma.
- Um eitt prósent lögreglumanna hafði orðið fyrir ofbeldi sem leiddi til líkamlegrar fötlunar í vinnu en enginn hafði orðið fyrir svo alvarlegu ofbeldi utan hennar.

Upplýsingar um síðasta atvik

- Í flestum tilvikum (64%) var hótun um ofbeldi það ofbeldi sem lögreglumanni var síðast sýnt við störf. Því næst kom ofbeldi án meiðsla (19%) og ofbeldi sem leiddi til smávægilegra eymsla (13%).
- Um 31% atvikanna átti sér stað inni á lögreglustöð en þar á eftir var algengast (21%) að atvikið hefði átt sér stað utandyra og ekki staðsett nánar.
- Lögreglumenn urðu oftast fyrir ofbeldi á föstudögum og laugardögum en sjaldnast á mánudögum og miðvikudögum.
- Um 55% atvika áttu sér stað að nóttu til (milli kl. 00.01 og 08.00).
- Því alvarlegri sem afleiðingar ofbeldisins voru, þeim mun alvarlegra töldu lögreglumennirnir að atvikið hefði verið.
- Í yfir helmingi tilvika átti ofbeldið sér stað við handtöku en einnig var algengt að ofbeldið kæmi fram við afskipti af störfum lögreglu (15%), við rannsókn máls (15%) eða þegar fyrirmælum lögreglu var ekki hlýtt (11%). Í fæstum tilvikum var um fyrirvaralaus árás að ræða.

- Í aðeins 14% tilvika leituðu lögreglumenn sér aðstoðar eftir að hafa orðið fyrir ofbeldinu. Þeir leituðu sér frekar aðstoðar hjá lækni eða hjúkrunarfræðingi en eftir stuðningi hjá maka, starfsfélagi eða vini.
- Rúmlega 5% lögreglumanna voru frá vinnu í einhvern tíma eftir síðasta atvik.
- Lögreglumenn voru í þriðjungi mála sáttir eða mjög sáttir við hvernig málið var meðhöndlað innan lögreglunnar en um 35% voru ósátt eða mjög ósátt með málarekstur innan lögreglunnar.
- Flestir lögreglumenn (28%) nefndu að aukin fagmennska á vettvangi gæti dregið úr líkum á ofbeldi gegn lögreglumönnum. Þessu til útskýringar voru nefnd atriði eins og dómgreind, þolinmæði, sanngirni, góðvild, ákveðni og kurteisi.

Hvað segja þessar rannsóknir okkur?

Þegar rannsóknir á ofbeldi gegn lögreglumönnum eru skoðaðar kemur í ljós að ofbeldisbrot gegn lögreglumönnum eiga sér oftast stað á næturnar og um helgar og þá gjarnan á umráðasvæði lögreglu, svo sem í lögreglubifreið eða á varðstöð. Stundum er um að ræða einstaklinga sem einnig hafa verið handjárnaðir eða benslaðir vegna þess í hvaða ástandi þeir voru er lögregla hafði afskipti af þeim. Vera má að við þessar aðstæður hafi lögreglumenn ekki eins mikinn vara á sér en einnig ber að hafa í huga að mörg þessara mála fela í sér hótanir sem erfitt er að verjast með aðgerðum af hálfu lögreglumanna. Mikilvægt atriði í þessu sambandi er mynd- og hljóðupptökubúnaður á lögreglustöðvum og í bifreiðum lögreglunnar sem draga á úr líkum á ofbeldi eða hótunum og jafnframt auðvelda framkvæmd lögreglurannsókna á þessum brotum.

Starfið setur lögreglumenn í þá hættu að verða fyrir ofbeldi þar sem eitt af hlutverkum þeirra er að halda uppi almannaoþryggi og allsherjarreglu. Þegar fólk er beitt ofbeldi kemur lögregla til aðstoðar. Árið 2005 voru tæplega 1.300 brot gegn lífi og líkama, utan kynferðisbrota, tilkynnt til lögreglunnar í landinu (Ríkislögreglustjóri, 2006). Tilkynningar um ofbeldisbrot eru flestar á laugardögum og sunnudögum sem eru sömu dagar og ofbeldi gegn lögreglumönnum átti sér oftast stað. Það er því ljóst að lögreglan kemur að töluverðum fjölda mála þar sem átök eiga sér stað og í mörgum tilfellum er um yfirfærslu á árásargirni að ræða þar sem lögreglan hindrar framgang ofbeldis af hálfu sakbornings til brotaþola. Því má búast við átökum á vettvangi í vissum verkefnum lögreglumanna en til þess að draga úr líkum á meiðslum er mikilvægt að lögreglumenn séu vel þjálfaðir og samtaka á vettvangi.

Í raun má segja að í rannsóknum embættis ríkislögreglustjóra komi fram tvö þemu hvað varðar leiðir til að bregðast við og draga úr líkum á ofbeldisbrotum. Fyrst ber að nefna þætti sem snúa að þjálfun og búnaði lögreglumanna til að takast á við erfiðar aðstæður. Í annan stað má nefna viðbrögð kerfisins í kjölfar ofbeldis í garð lögreglunnar. Þjálfun lögreglumanna fer ekki eingöngu fram í Lögregluskólanum heldur er einnig mikilvægt að embætti þjálfandi og samræmi vinnubrögð í erfiðum aðstæðum. Hraða þarf afgreiðslu mála þar sem ofbeldi beinist gegn starfsmanni lögreglu þannig að niðurstaða fái sér fyrst. Til þess að auka starfsánægju lögreglumanna skiptir máli að þeir fái að fylgjast með ferlinu og séu upplýstir um ákvarðanir sem teknar eru í málum sem þeir tengjast. Til að hægt sé að hraða vinnslu mála er nauðsynlegt að skýrslugerð sé nákvæm.

Brot á 106. og 107. grein almennra hegningarlaga krefjast ásetnings geranda og því verður að huga vel að atvikslýsingu í frumskýrslu. Þegar litið er til fyrirbyggjandi aðgerða á ofbeldi gegn lögreglumönnum er hægt að framkvæma áhættumat (e. *risk assessment*) til að meta hvaða lögreglumenn verða fyrir ofbeldi, við hvaða aðstæður og með hvaða hætti. Rannsóknir embættis ríkislögreglustjóra veita upplýsingar fyrir áhættumat um þessi atriði. Fyrsta skrefið hefur verið stigið í að skrá, fylgjast með og yfirfara tilvik ofbeldis gegn lögreglumönnum í þeim tilgangi að tryggja skilvirkni í úrvinnslu málanna. Út frá því er hægt að meta aðstæðubundna þætti sem tengjast forvörnum á ofbeldi og slysum en ýtarlegri greiningar er þörf á einstaklingsbundnum þáttum. Þegar kemur að viðbrögðum yfirstjórnar lögreglunnar við erfiðu atviki í störfum hennar er mikilvægt að veita starfsmanni þann stuðning sem hann þarf.

Skrifleg áætlun um viðbrögð stofnunarinnar þarf að vera til staðar með niðurstöðum úr áhættumati og mati á forvörnum sem unnt er að beita. Áætlunina þarf að kynna fyrir starfsfólki. Stuðningur í kjölfar áfalls í starfi er ekki aðeins til þess til að draga úr líkum á einkennum áfallastreitu, heldur einnig úr starfsþrotum og kulnunareinkennum. Lögreglumenn fá félagastuðning og stuðning fagfólks í kjölfar ofbeldis gegn þeim.

Fjöldi lögreglumanna 2007–2010

Fjöldi lögreglumanna hefur sveiflast nokkuð mikið síðastliðin ár. Rekja má ástæður þess m.a. til aukinnar starfsmannaveltu, efnahagsþrenginga og brautskráningar úr Lögregluskóla ríkisins (LSR) en árið 2007 var enginn lögreglumani brautskráður úr Lögregluskólanum. Árið 2008 voru hins vegar 77 nemendur brautskráðir úr Lögregluskólanum sem skýrir að hluta til tímabundna fjölgun lögreglumanna snemma árs 2009. Í töflu 1 má sjá yfirlit yfir fjölda lögreglumanna, þ.e. lögreglumenn sem lokið hafa prófi úr LSR og afleysingamenn, síðastliðin fjögur ár. Miðað er við fjölda lögreglumanna 1. febrúar hvert ár. Einnig má sjá yfirlit í töflu 1 yfir ársverk lögreglumanna síðastliðinn þrjú ár. Tölurnar innihalda ekki fjölda héraðslögreglumanna í umdæmi né fjöldi nemenda í Lögregluskólanum. Tölurnar eiga að endurspeglja þann fjölda lögreglumanna sem er við störf dag frá degi í umdæmunum.

Tafla 1. Fjöldi lögreglumanna og fjöldi ársverka 2010–2007.

Umdæmi/embætti	2010– Fjöldi 1. febrúar	2009 – Fjöldi 1. febrúar	2009 – Ársverk	2008– Fjöldi 1. febrúar	2008 – Ársverk	2007– Fjöldi 1. febrúar	2007 – Ársverk
Akranes	10	13	11,6	8	11,5	13	13,4
Akureyri	34	41	39,8	37	39,8	37	38,7
Blönduós	6	6	7,1	7	7,8	7	8,0
Borgarnes	9	9	9,2	9	9,9	9	9,7
Eskifjörður	15	14	16,9	15	17,8	16	15,4
Húsavík	11	9	9,5	9	9,7	10	9,7
Hvolsvöllur	10	11	10,1	7	9,7	8	8,8
Höfuðborgarsvæðið	309	319	302,3	298	312,4	339	341,0
Lögregluskólinn	8	9	25,4	9	33,7	9	10,5
Ríkislögreglustjórinn	87	92	86,8	89	89,4	94	93,7
Sauðárkrókur	8	9	9,8	9	9,6	9	8,8
Selfoss	26	30	28,4	25	28,5	25	27,1
Seyðisfjörður	8	12	9,3	10	9,9	11	11,0
Snæfellsnes	7	7	9,9	10	10,6	8	10,0
Suðurnes	85	96	85,1	82	88,4	85	88,6
Vestfirðir	21	24	23,5	23	23,6	20	23,4
Vestmannaeyjar	8	11	11,4	13	11,4	12	12,1
Samtals	662	712	695,9	660	723,7	712	729,9

Eins og sjá má hefur lögreglumönnum fækkað úr 712 í 662 milli ára eða um 50 talsins¹. Hins vegar er fjöldi þeirra nú svipaður og árið 2008. Það sem skýrir einna helst þessa tímabundnu

¹ Leiðrétt 31. janúar 2011.

fjölgun árið 2009 er að samtals voru 77 nemendur útskrifaðir í maí og desember 2008. Sé miðað við 1. febrúar 2007 er lögreglan nú 60 lögreglumönnum færri en hún var árið 2007.

Ársverkum hefur farið fækkandi síðastliðin ár. Í ársskýrslu ríkislögreglustjóra fyrir árið 2008 kemur fram að lögreglumenn unnu samtals 696 ársverk á árinu 2009 sem er fækkun á ársverkum frá árinu áður, en þá voru þau 724. Ársverkum fækkaði sem sé um 4% og hafa þau ekki verið svona fá í yfir 10 ár. Árið 2001 voru ársverk lögreglumanna 708,93, sem er um 13 ársverkum meira en árið 2009. Flest voru ársverkin 741 árið 2006 og hefur þeim því fækkað um 45 á síðustu þremur árum.

Fjöldi skráðra brota gegn valdstjórninni

Í þessum hluta greinargerðarinnar er fjallað almennt um fjölda brota gegn valdstjórninni síðastliðin ár en megináherslan er á tiltekin brot er snerta lögreglumenn, s.s. ofbeldi gegn lögreglumönnum, hótanir í garð lögreglumanna o.fl. Í þessum kafla verður einnig farið yfir stöðu þessara mála í refsivörslukerfinu, vettvang brotanna og tíma.

Á mynd 1 má sjá fjóra brotaflokkka sem skilgreindir hafa verið sem brot gegn valdstjórninni. Ofbeldi og hótanir gegn lögreglumönnum falla undir 106. og 107. gr. hegningarlaga. Bann við að tálma lögreglu eða fyrirmælum lögreglu ekki hlýtt falla undir lögreglulögin. Sjá má að skráðum brotum fækkar í öllum brotaflokkum árið 2009 samanborið við árið 2008. Alvarlegustu brotunum hefur fækkað síðan 2007. Þetta eru nokkuð áhugaverðar upplýsingar í ljósi þess hversu oft lögreglan sinni óeirðastjórn á árunum 2008 og 2009. Hótunum fjölgaði verulega árið 2008 en fækkaði síðan árið 2009.

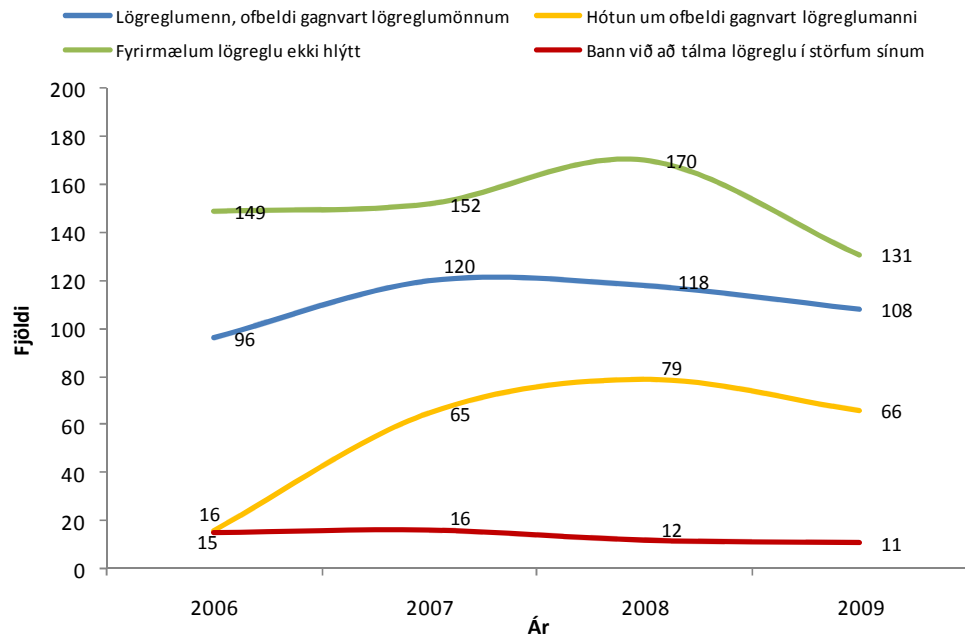
Í töflu 2 má sjá yfirlit yfir fjölda brota gegn valdstjórninni fyrir árin 2007–2009 og fyrstu mánuði ársins 2010. Skráð brot gegn valdstjórninni voru 14% færri árið 2009 samanborið við árið 2007. Brot gegn valdstjórninni eru ekki einungis brot gegn lögreglumönnum. Fyrir vikið verða þeir brotaflokkar er snúa að lögreglunni skoðaðir nánar hér að neðan. Ástæðan fyrir færri brotum kann að vera raunveruleg fækkun eða að lögreglan kæri ekki brot gegn valdstjórninni í sama mæli og áður, þ.e. þegar lögreglumenn verða fyrir ofbeldi eða hótunum.

Tafla 2. Sundurliðun á fjölda brota gegn valdstjórninni árin 2007–2009 og fyrstu 6 mánuði 2010.²

	2010 (fyrstu 6 mán.)	2009	2008	2007	% breyting milli 2007– 2009
Brot gegn valdstjórninni	143 (73)	368 (218)	432 (252)	427 (260)	-13,8% (-16,2%)

Flest ofbeldisbrotin síðastliðin ár eru framin á sumrin líkt og fram kemur í rannsókn ríkislögreglustjóra á ofbeldi gegn lögreglumönnum, sem gefin var út árið 2007. Frá byrjun júní til loka ágúst eru að jafnaði 30–40% allra ofbeldisbrota gagnvart lögreglunni skráð. Flest voru þau sumarið 2008 eða um 40%. Mótmæli borgara í tengslum við efnahagshrunið voru hvað mest frá október 2008 til janúar 2009. Þegar þetta tímabil er skoðað kemur í ljós að skráð ofbeldisbrot voru ekki fleiri en alla jafna eru á þessu tímabili í hefðbundnu árferði. Þess má geta að fleiri ofbeldisbrot gegn lögreglunni voru skráð frá október 2007 til janúar 2008 samanborið við tímabilið í kjölfar efnahagshrunsins. Hótun um ofbeldi gagnvart lögreglumanni var bætt inn sem skilgreiningu í málaskrá lögreglunnar árið 2006, sem skýrir að miklu leyti hversu fáar hótanir voru árið 2006.

² Töflu breytt 27. september 2010 til samræmis við framsetningu í afbrotatölfræði ríkislögreglustjóra. Bætt við tölfræðiupplýsingum um *Fyrirmælum lögreglu ekki hlýtt* og *Bann við að tálma lögreglu í störfum sínum*. Sjá má tölur í fyrri skýrslu í sviga, þ.e. án ofangreindra sérrefsilagabrota.

Mynd 1. Fjöldi tiltekinna brota gegn valdstjórninni árin 2006–2009.

Ofbeldi gagnvart lögreglumönnum

Í töflu 3 má sjá hvernig skráð ofbeldisbrot gagnvart lögreglumönnum síðastliðin þrjú ár skiptast niður á embætti. Langflest brotin eru skráð á höfuðborgarsvæðinu, flest voru þau 65% árið 2009 en 51% árið 2008 en þá fjölgaði þeim verulega á Suðurnesjum og voru 19% af heildarfjölda ofbeldisbrota gagnvart lögreglu það árið. Almennt séð eru álíka mörg brot á hverju ári hjá lögregluembættum og lítil breyting. Helst var það á Suðurnesjum árið 2008 þegar þeim fjölgaði tímabundið verulega og einnig á Vestfjörðum það sama ár. 11 embætti af 15 skráðu 0–2 ofbeldisbrot árið 2009.

Tafla 3. Lögreglumenn, ofbeldi gagnvart lögreglumönnum (106. og 107. gr. hgl.)

Embætti/ár	2009	2008	2007
Akranes	1	0	2
Akureyri	9	10	10
Blönduós	1	1	3
Borgarnes	1	2	2
Eskifjörður	1	2	3
Húsavík	1	1	1
Hvolsvöllur	0	0	2
Höfuðborgarsvæðið	70	60	72
Sauðárkrókur	0	3	1
Selfoss	2	5	4
Seyðisfjörður	2	0	0
Snæfellsnes	1	1	1
Suðurnes	12	23	15
Vestfirðir	1	8	3
Vestmannaeyjar	6	2	1
Samtals	108	118	120

Hótun um ofbeldi gagnvart lögreglumanni

Í töflu 4 má sjá yfirlit yfir fjölda hótana gagnvart lögreglumönnum síðastliðin þrjú ár eftir embættum. Flest brotin eru á höfuðborgarsvæðinu en þeim hefur farið þó nokkuð fækkandi þar síðan 2007 þegar þau voru 63% af heildarfjölda hótana. Árið 2008 og 2009 voru hótanir á höfuðborgarsvæðinu á milli 40–45%, á sama tíma fjölgaði þeim verulega á Suðurnesjum og voru 27% árið 2008 og 18% árið 2009 samanborið við 9% árið 2007. Sjö embætti af 15 skráðu eina hótun eða færri árið 2009 og þrjú embætti skráðu tvær hótanir.

Tafla 4. Hótun um ofbeldi gagnvart lögreglumanni (106.–107. gr. hgl.)

Embætti/ár	2009	2008	2007
Akranes	1	1	1
Akureyri	6	10	6
Blönduós	0	0	1
Borgarnes	2	3	2
Eskifjörður	2	2	1
Húsavík	1	1	1
Hvolsvöllur	1	0	1
Höfuðborgarsvæðið	30	32	41
Sauðárkrókur	1	0	0
Selfoss	3	0	2
Seyðisfjörður	1	2	1
Snæfellsnes	2	0	0
Suðurnes	12	21	6
Vestfirðir	0	5	2
Vestmannaeyjar	4	2	0
Samtals	66	79	65

Fyrirmælum lögreglu ekki hlýtt

Í töflu 5 má sjá yfirlit yfir þau skipti sem fyrirmælum lögreglu var ekki hlýtt skv. málaskrá lögreglunnar síðastliðin þrjú ár. Árið 2008 fjölgaði þeim tilfellum um rúm 12% samanborið við árið 2007. Þeim fækkaði hins vegar um 23% árið 2009 samanborið við árið 2008 og voru þó nokkru færri en árið 2007. Flest eru þessi tilfelli á höfuðborgarsvæðinu en þeim hefur farið fækkandi þar. Árið 2007 voru 70% allra tilfella þar sem fyrirmælum lögreglu var ekki hlýtt á höfuðborgarsvæðinu en þau voru komin í 58% árið 2009. Á Suðurnesjum hefur þessum tilfellum fjölgað jafnt og þétt síðan 2007. Voru þau um 11% af heildarfjölda allra tilfella þar sem fyrirmælum lögreglu var ekki hlýtt árið 2007 en voru komin í 20% árið 2009. Hjá 12 lögregluembættum var fjöldi þessara tilfella á bilinu 0–3 á árinu 2009.

Tafla 5. Fyrirmælum lögreglu ekki hlýtt (19. gr. lögreglulaga)

Embætti/ár	2009	2008	2007
Akranes	1	3	0
Akureyri	7	4	6
Blönduós	2	1	1
Borgarnes	3	1	2
Eskifjörður	2	0	0
Húsavík	3	1	0
Hvolsvöllur	2	4	0
Höfuðborgarsvæðið	76	103	106
Sauðárkrókur	0	2	0
Selfoss	3	16	10
Seyðisfjörður	1	1	2
Snæfellsnes	0	3	2
Suðurnes	26	23	17
Vestfirðir	2	7	4
Vestmannaeyjar	3	1	2
Samtals	131	170	152

Bann við að tálma lögreglu í störfum sínum

Enginn má á neinn hátt tálma því að maður gegni lögreglustörfum. Árið 2009 var heildarfjöldi þessara brota 11, árið 2008 voru þau 12 en 16 árið 2007. Um er að ræða óvenju fá tilfelli og hjá flestum lögregluembættum voru engin brot skráð árið 2009. Þrjú embætti skráðu tilfelli þar sem lögreglumanni var tálmað við störf árið 2009.

Ferill ofbeldisbrota og hótana í málaskrá lögreglu

Þegar ferill mála er skoðaður í töflu 6 má sjá að á síðastliðnum þremur árum hafa 238 ofbeldisbrot, þ.e. hótun um ofbeldi gagnvart lögreglumanni og ofbeldi gagnvart lögreglumanni, farið í ákærumeðferð. Það eru því um 43% þessara brota, sem er nokkru hærra en fram kemur í rannsókn á ofbeldi gegn lögreglumönnum, en á árunum 2000–2005 fóru um 23% mála í ákærumeðferð. Hafa ber í huga að nokkur mál frá árinu 2009 hafa ekki verið sett í lokaferil og því gæti þetta hlutfall hækkað. Rannsókn var hætt í um 47% þessara mála; þetta hlutfall kann að hækka samfara því að fleiri mál verða sett í lokaferil. Það bíða 32 mál afgreiðslu, þ.e. málið er hjá lögreglumanni sem taka mun ákvörðun um framhald málsins. Mikilvægt er að koma þessum málum í farveg sem fyrst, hvort sem það er rannsókn eða eitthvað annað.

Tafla 6. Ferill mála* í lögreglukerfinu 2. júlí 2010 fyrir árin 2007–2009.

Staða	2009	2008	2007	Samtals
Ákærumeðferð	61	95	82	238
Rannsókn hætt	80	83	92	255
Til afgreiðslu	18	6	8	32
Í rannsókn	9	1		10
Annað	3	6	4	13
Samtals	171	191	186	548

* Hótun um ofbeldi gagnvart lögreglumanni og ofbeldi gagnvart lögreglumanni.

Ferill ofbeldisbrota og hótana í málaskrá ákærvalds

Í töflu 7 má sjá nánari greiningu á stöðu mála sem fóru í ákærumeðferð á árunum 2009–2007. Um 50% málanna hefur þegar verið lokið með dómi, þ.e. héraðsdómi eða hæstaréttardómi. Um 23% málanna voru felld niður skv. 145. gr. laga um meðferð sakamála. Þó nokkrum málum frá árinu 2009 er ekki lokið og því kann hlutfallslegur fjöldi mála sem enda með dómi að hækka eða lækka.

Tafla 7. Ferill mála* í málaskrá ákærvaldsins 2. júlí 2010 fyrir árin 2007–2009.

Staða	2009	2008	2007	Samtals
Ákæra	12			12
Fallið frá saksókn		7	5	12
Fallið frá saksókn (146)	9			9
Fellt niður skv. 145.	8	26	20	54
Hæstaréttardómur	1	4	11	16
Máli lokið með frávísun	1			1
Máli lokið með héraðsdómi	12	49	41	102
Annað	17	8	6	31
Samtals	60	94	83	237

* Hótun um ofbeldi gagnvart lögreglumanni og ofbeldi gagnvart lögreglumanni.

Áverkar lögreglumanna við skyldustörf – slys og ofbeldisbrot

Lögreglumenn eiga á hættu að verða beittir ofbeldi eða verða fyrir slysi í starfi sínu. Í þeim tilfellum sem lögreglumenn eru beittir ofbeldi er jafnan talað um brot gegn valdstjórninni og hefur verið fjallað ítarlega um þau mál hér að framan. Þegar lögreglumenn eru beittir ofbeldi eða lenda í slysi er hætt á að þeir verði fyrir skaða sem kalli á kröfu um bætur. Gylfi Thorlacius hæstaréttarlögmaður hefur haldið utan um mál lögreglumanna, þó ekki sé hægt að útiloka að lögreglumenn sem gert hafa kröfu um bætur vegna líkamstjóna sem þeir hafa orðið fyrir, bæði vegna ofbeldismála og slysa, leiti einnig annað. Embætti ríkislögreglustjóra leitaði til Gylfa og óskaði eftir upplýsingum um heildarfjölda skaðabótamála, greint niður eftir ofbeldi/slysum, vettvangi, tíma, embætti, kyni og líkamstjóni. Að sögn Gylfa er ekki um tæmandi lista að ræða enda ekki til sérstök skrá yfir tjón lögreglumanna. Gylfi hefur m.a. borið saman greiðslur frá Vátryggingafélagi Íslands og ríkissjóði til að ná málunum fram.

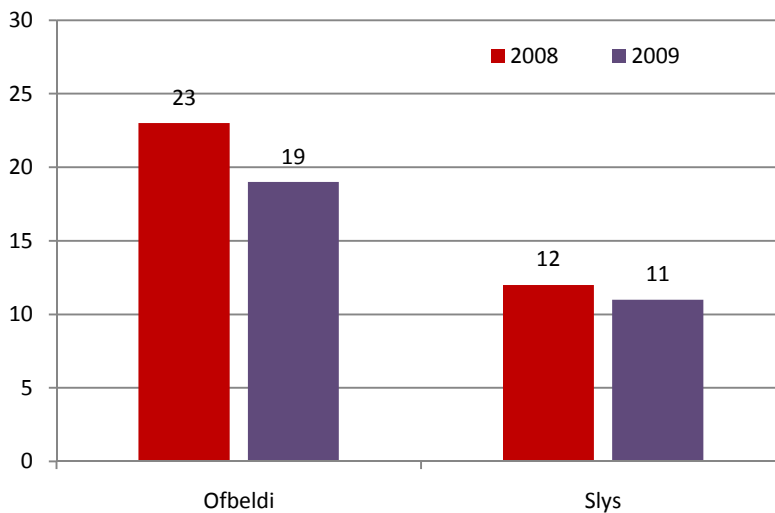
Mál lögreglumanna snerta aðallega þrjá greinar í skaðabótalögum nr. 50/1993.

- Grein 4 um varanlegan miska. Þegar fjárhæð bóta fyrir varanlegan miska er ákveðin skal litið til þess hvers eðlis og hversu miklar afleiðingar tjóns eru frá læknisfræðilegu sjónarmiði, svo og til erfiðleika sem það veldur í lífi tjónþola
- Grein 5 um varanlega örorku. Valdi líkamstjón, þegar heilsufar tjónþola er orðið stöðugt, varanlegri skerðingu á getu til að afla vinnutekna á tjónþoli rétt á bótum fyrir varanlega örorku.
- Grein 26 um bætur fyrir miska (minniháttar áverkar).

Þeir sem falla undir fimmtu greinina eru með hlutfallslega varanlega örorku. Það þýðir ekki að lögreglumaður sé óstarfhæfur en tveir lögreglumenn hafa þurft að láta af störfum þar sem örorka þeirra háði þeim það mikið við störf. Segja má að í flestum málum sem falla undir fimmtu greinina sé um innan við 10% örorku að ræða. Sé örorkan er yfir 10% má áætla að hún sé farin að hafa verulega áhrif á starfsgetu einstaklings.

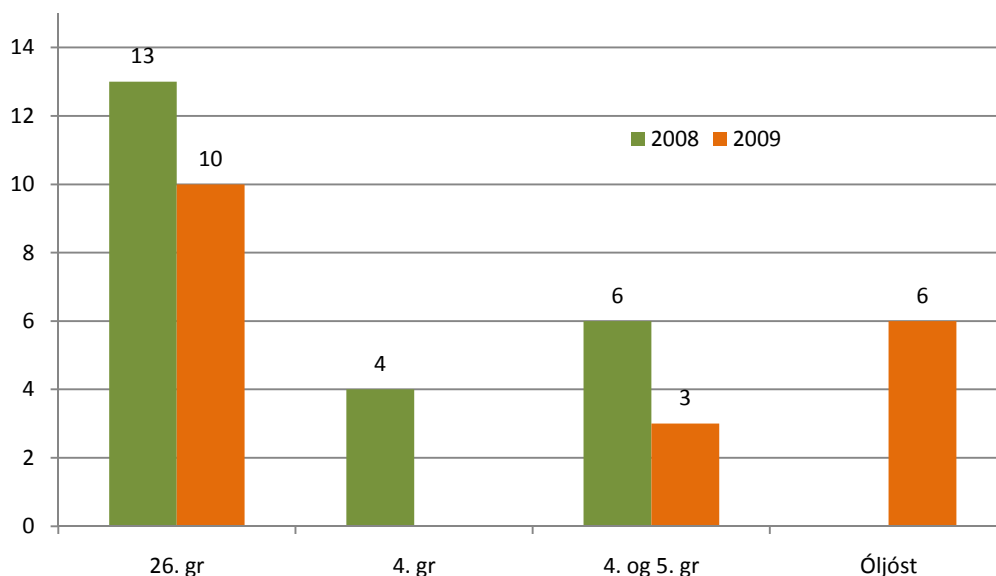
Á mynd 2 má sjá yfirlit yfir ofbeldismál og slys þar sem lögreglumenn sóttu um skaðabætur. Málum þar sem lögreglumenn verða fyrir ofbeldi fækkar lítillega milli ára, úr 23 í 19. Slysum fækkar einnig, úr 12 í 11. Ofbeldismálin á þessu tímabili má aðallega greina í tvo flokka, annars vegar áverka sem lögreglumenn verða fyrir í mótmælum, hins vegar áverka sem

lögreglumenn verða fyrir þegar þeir hafa afskipti af fólki. Lögreglumenn urðu fyrir ofbeldi á þeim stöðum sem mótmæli fóru fram árið 2008 og 2009, á lögreglustöð og á vettvangi, þ.e. heimahúsi, skemmtistað o.s.frv. Slys lögreglumanna verða í umferðinni, sérstaklega meðal bifhjólamanna og á æfingum hjá sérsveitinni.

Mynd 2. Fjöldi ofbeldismála og slysa árin 2008–2009 þar sem lögreglumenn sóttu um skaðabætur.

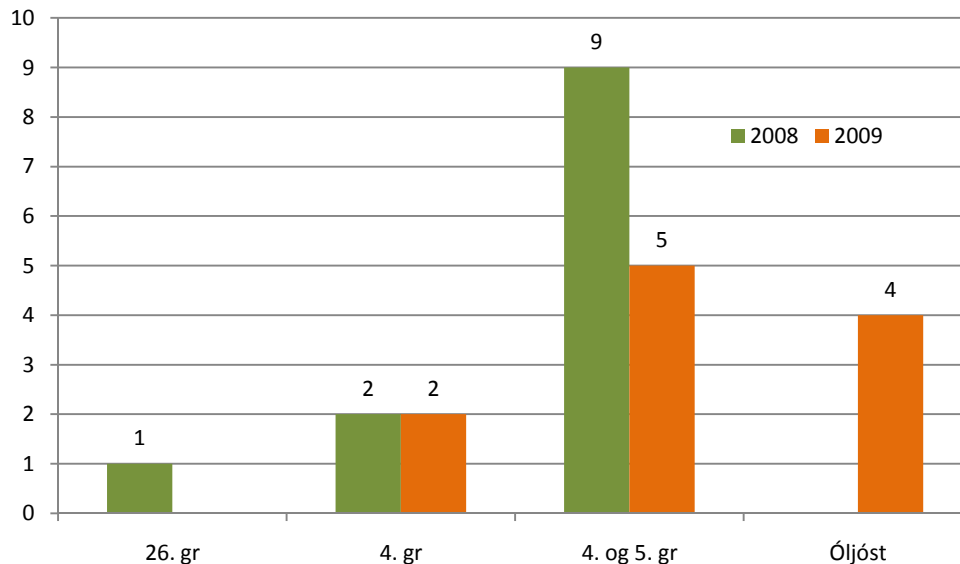
Á mynd 3 má sjá nánari greiningu á þeim ofbeldisbrotum sem lögreglumenn urðu fyrir á árinu 2008 og 2009. Búið er að flokka kröfur lögreglumanna eftir greinum í skaðabótalögnum. Greina má að minniháttar áverkum, þ.e. miskabótum skv. 26. gr. skaðabótalaga, fækkar milli ára. Ekkert mál fellur undir 4. gr. árið 2009 og þeim fækkar um helming sem falla undir 4. gr. og 5. gr. árið 2009. Eins og fram hefur komið eru alvarlegustu áverkarnir þeir sem valda varanlegri örorku, þ.e. fimmta greinin, og þeim fækkar milli ára. Hafa ber í huga að flestir lögreglumenn starfa áfram þótt þeir teljist vera með varanlega örorku. Í sex tilvikum fyrir árið 2009 er óljóst undir hvaða grein skaðabótalaganna málin munu falla en meiri líkur en minni eru á að afleiðingarnar falli undir 4. og 5. grein því beðið er í eitt ár frá tjónsdegi með að meta afleiðingarnar. Því kunna fleiri mál að falla undir 4. og 5. gr. laganna þegar fram líða stundir.

Mynd 3. Fjöldi ofbeldismála árin 2008–2009 eftir greinum í skaðabótalögnum.

Á mynd 4 má sjá nánari greiningu á þeim slysum sem lögreglumenn urðu fyrir á árin 2008 og 2009. Búið er að flokka kröfur lögreglumanna eftir greinum í skaðabótalögnum. Fá slys sem lögreglumenn verða fyrir falla undir 26. greinina. Flest málin falla undir 4. og 5. gr.

skaðabótalaga sem gefur til kynna að lögreglumenn eru líklegir til að greinast með varanlega örorku lendi þeir í slysi í vinnunni. Þessum málum fækkar milli ára en óljóst er með afdrif fjögurra mála og því kunna þau að verða álíka mörg og árið 2008 þegar niðurstaða fæst í þeim. Það sem er áhugavert þegar myndir 3 og 4 eru skoðaðar er að lögreglumenn eru líklegri til að verða fyrir meiri áverkum, þ.e. varanlegri örorku, þegar þeir lenda í slysum heldur en í ofbeldi.

Mynd 4. Fjöldi slysa árin 2008–2009 eftir greinum í skaðabótalögum.

Á heildina litið er ekki um mörg ofbeldismál eða slys að ræða á ári hverju. Þegar farið er nánar yfir ofbeldisbrotin sem lögreglumenn verða fyrir kemur í ljós að í þó nokkrum þeirra er óljóst hver framdi verknadinn. Sérstaklega var þetta áberandi í mótmælunum þar sem mikið var að gerast. Fyrir vikið hafa fáir verið kærðir fyrir brot gegn valdstjórninni í málum sem tengjast mótmælunum.

Skoða þarf hvert mál fyrir sig og greina hvaða úrræðum sé rétt að beita til að draga úr slyshættu og til að koma í veg fyrir ofbeldisbrot. Flest slysin urðu í umferðinni en þess má geta að unnið hefur verið ötullega að því að bæta akstur lögreglumanna, m.a. með akstursþjálfunarátaki (AMF) sem hófst síðla árs 2008. Þjálfaðir voru 116 lögreglumenn á árinu 2009 og í árslok 2009 höfðu alls 138 hlotið þjálfun í AMF.

Í mótmælunum er nokkuð ljóst að rafstuðtæki hefðu ekki komið að notum. Álykta má að góður óeirðabúnaður lögreglunnar hafi að miklu leyti komið í veg fyrir alvarlegri áverka þeirra lögreglumanna sem urðu fyrir meiðslum. Ljóst er að lögreglumenn fór ekki alltaf nógu vel útbúnir í útköll og við því þarf að bregðast. Ofbeldisbrot gegn lögreglumönnum verða nokkuð oft á lögreglustöð; skoða þarf hvernig hægt sé að tryggja betur öryggi lögreglumanna þar. Aðstæður og aðdragandi flestra ofbeldisbrota var með þeim hætti að notkun rafbyssa hefði ekki komið að notum nema í örfáum tilvikum.

Fjöldi ofbeldismála þar sem sérsveit er kölluð á vettvang til aðstoðar

Algengt er að vaktbifreið sérsveitar sé send, ásamt lögreglumönnum á höfuðborgarsvæðinu, á vettvang þar sem grunur er um ofbeldismál. Tilgangur veru sérsveitar á vettvangi er að auka öryggi og öryggistilfinningu annarra lögreglumanna. Flest tilfelli eru vegna slagsmála í miðbænum. Í töflu 8 má sjá yfirlit yfir þau skipti þar sem sérsveit var kölluð út til að styðja við lögreglumenn þar sem hætta var á ofbeldi. Þess ber að geta að vaktbifreið sérsveitar á höfuðborgarsvæðinu er stundum send ein á vettvang vegna ofbeldismála, en það er í innan við 10% tilfella.

Tafla 8. Fjöldi mála þar sem sérsveitin var kölluð til, til að styðja við almenna lögreglumenn vegna hættu á ofbeldi árið 2009.

Mánuður	Fjöldi
Janúar	45
Febrúar	27
Mars	13
Apríl	17
Maí	20
Júní	32
Júlí	29
Ágúst	41
September	13
Október	20
Nóvember	19
Desember	17
Samtals	293

Valdbeitingartæki og öryggisbúnaður

Varnarvesti

Á vegum embættisins er sífellt til skoðunar hvernig hægt sé að bæta búnað lögreglumanna og auka öryggi þeirra. Einn þáttur í því var að skoða varnarvesti og annan hlífðarfátnað sem veitir vörn ef ráðist er gegn lögreglumanni. Með bréfi dags. 22. febrúar 2008 var dóms- og kirkjumálaráðuneytinu send greinargerð um notkun á innanklæðavestum hjá lögreglunni. Í þeirri greinargerð var lagt til við ráðuneytið að það veitti fjármunum í tilraunaverkefni sem stæði yfir í eitt ár.

Með hliðsjón af árás á lögreglumenn við störf að Laugavegi 77 þann 11. janúar 2008 ákvað dóms- og kirkjumálaráðuneytið að LRH myndi með fjárveitingu af safnlið ráðuneytisins kaupa varnarvesti til notkunar hjá útkallsliði LRH. Var litið svo á að um tilraunaverkefni væri að ræða. Ríkislögreglustjóra hafa ekki borist neinar upplýsingar um stöðu þessa verkefnis, en lítur svo á að LRH hafi haldið ráðuneytinu upplýstu um stöðu mála.

Ríkislögreglustjóri hélt áfram greiningarvinnu um kosti og galla varnarvesta ásamt því að meta einstakar gerðir slíkra vesta. Með umburðarbréfi, dags. 7. maí sl., var lögreglustjórum kynnt samþykki ríkislögreglustjóra fyrir notkun á tveimur gerðum varnarvesta til viðbótar við þau vesti sem þegar voru í notkun hjá sérsveit ríkislögreglustjóra og hjá lögregluliðum landsins. Embætti ríkislögreglustjóra hefur útvegað öllum lögregluliðum lágmarksfjölda af útkallsskotvestum sem eru tiltæk á lögreglustöðvum.

Lögreglan hefur nú til viðbótar keypt um 200 varnarvesti og eru þau í notkun hjá eftirfarandi lögregluliðum: lögreglunni á höfuðborgarsvæðinu, lögreglunni á Suðurnesjum, sérsveit ríkislögreglustjóra og lögreglustjóranum á Snæfellsnesi. Er það mat embættisins að notkun varnarvesta sé til þess fallin að auka öryggi lögreglumanna án þess að auka mögulega valdbeitingu.

Rafstuðtæki

Árið 2007 hófst skoðun á Taser-búnaði (rafstuðtæki) hjá ríkislögreglustjóra og var mat lagt á hvort slík tæki gætu aukið öryggi almennings og lögreglumanna. Með bréfi dags. 21. október 2008 var dóms- og kirkjumálaráðherra send greinargerð embættisins um Taser X26. Niðurstaða embættisins var sú að reyna ætti tækið í tilraunaskyni og að sérsveit

ríkislögreglustjóra yrði heimilt að nota það sem eitt af valdbeitingartækjum sérsveitar. Ekki var gerð tillaga um að aðrir lögreglumenn en sérsveitarmenn notuðu búnað þennan.

Tillaga embættisins byggði m.a. á því að embættið hafði keypt þrjú tæki til þess að leggja mat á búnaðinn. Allir sérsveitarmenn hafa fengið þjálfun í meðferð skotvopna og lokið þjálfun í meðferð tækisins. Í þeirri þjálfun fólst m.a. beiting tækisins og einnig prufa á því hvernig er að verða þolandi. Kostnaður við slíkt tilraunaverkefni er því óverulegur þar sem búið er að fjárfesta í öllum nauðsynlegum búnaði.

Ráðuneytinu var bent á að skýr lagaheimild þyrfti að vera fyrir hendi um notkun þessa búnaðar svo og annars valdbeitingarbúnaðar lögreglu ásamt verklagsreglum um meðferð og heimildir til notkunar búnaðar. Vegna viðbragða dóms- og kirkjumálaráðuneytisins í framhaldi af tillögu ríkislögreglustjóra ákvað ríkislögreglustjóri í samráði við Arnar Guðmundsson, skólustjóra Lögregluskóla ríkisins, að setja á fót vinnuhóp undir stjórn skólustjórans. Niðurstaða vinnuhópsins var að gildandi regluverk um búnað þann sem lögreglan notar væri nægjanlega skýrt til notkunar á þeim búnaði sem hún hefur í dag. Auk þess var það mat vinnuhópsins að regluverkið gæti dugað til þess að bæta Taser X26 rafstuðtækinu við þann búnað sem lögreglan hefur til notkunar. Vinnuhópurinn taldi einnig að það væri til bóta að styrkja regluverkið og mæltist til þess að það væri gert samhliða endurskoðun á lögreglulögum.

Með bréfi dags. 7. apríl 2009 var ráðuneytinu kynnt skýrsla vinnuhópsins ásamt ósk ríkislögreglustjóra um að ábendingum vinnuhópsins yrði hrint í framkvæmd. Ríkislögreglustjóri lítur svo á að ráðuneytið sé að meta framhald málsins samhliða endurskoðun lögreglulaga sbr. tillögu vinnuhópsins.

Þá er rétt að áréttta það að mikilvægt er að áður en ný vopn eru tekin upp fyrir lögregluna í landinu hafi þau fyrst verið reynd af sérsveit ríkislögreglustjóra. Þetta er ekki ný stefna og má m.a. benda á að áður en varnarúðinn var tekinn upp fyrir almenna lögreglumenn var sérsveitin áður búin að nota hann í nokkur ár. Einnig verður að hafa í huga að ef vopna ætti almenna lögreglumenn rafbyssum yrði samfara því mikill kostnaður, bæði vegna kaupa á tækjum og þjálfunar í notkun þeirra. Enn fremur er ljóst að þau tilvik þar sem slíkum vopnum væri beitt eru almennt útköll sem sérsveitarmenn eru að jafnaði kallaðir í.

Breska innanríkisráðuneytið (The Home Office) og lögreglan í Bretlandi hafa gert ítarlega rannsókn á Taser-vopnum. Niðurstöður þeirra eru að gagnsemi Taser við aðgerðir lögreglu vegi þyngra en hugsanleg skaðleg áhrif á heilsu og möguleiki á misnotkun þeirra. Hins vegar hefur því verið haldið fram m.a. af vísindamönnum við Bradford-háskóla að sársaukafull og niðurlægjandi áhrif Tasers, möguleikinn á misnotkun hans og tilheyrandi heilsufarsleg áhætta vegi þyngra í ákvörðun um notkun Tasers. Víðtækari dreifing á Taser en til sérsveitar gæti leitt til þess að Taser yrði notaður sem tól til að kalla fram hlýðni fólks, líkt og reynsla Bandaríkjamanna hefur leitt í ljós. Slíkt myndi leiða til lakara trausts til lögreglunnar og gera henni þar með erfiðara fyrir við að leysa þau verkefni sem henni er ætlað í samfélaginu.

Kaup á búnaði, þjálfun og rannsóknir

Ríkislögreglustjóri hefur alltaf lagt mjög mikla áherslu á að auka öryggi lögreglumanna og bæta starfsumhverfi þeirra. Meðal þess sem ríkislögreglustjóri hefur unnið að síðastliðin ár er að rannasaka nánar umfang ofbeldis gegn lögreglumönnum og kom út viðamikil skýrsla um ofbeldi gegn lögreglumönnum árið 2007. Síðan 2002 hefur ríkislögreglustjóri keypt hlífðar- og varnarbúnað fyrir lögregluna, m.a. í tengslum við NATO fund utanríkisráðherra bandalagsins. Einnig var tekið upp sérstakt skipulag og þjálfaður stór hópur lögreglumanna í sérstaka mannfjöldastjórnunarflokka. Eyewitness búnaði hefur verið komið fyrir í flest alla lögreglubíla en tækið tekur upp hreyfimyndar sem m.a. er hægt að nýta sem sönnunargagn í máli. Í kjölfar efnahagshrunsins hófst vinna við að hanna og smíða grindur til að nota við mannfjöldastjórnun, en þær er m.a. til þess fallnar að auka öryggi lögreglumanna. Á þessu ári

hefur verið unnið að því að fjölga í mannfjöldastjórnunarliði lögreglunnar, endurnýja og auka búnað fyrir hópana, og hefur það gengið vel.

Fyrir utan kaup ríkislögreglustjóra á ýmsum tækjum til að auka öryggi lögreglumanna hefur embættið staðið að aukinni fræðslu og þjálfun fyrir lögreglumenn í samstarfi við Lögregluskólann og lögregluna á höfuðborgarsvæðinu. Má hér nefna kennslu og þjálfun óeirðahópa, akstur með forgangi og ýmis sérnámskeið í valdbeitingu lögreglunnar. Ríkislögreglustjóri hefur einnig lagt áherslu á að styðja við andlega eða sálfræðilega þáttinn sem getur reynst mörgum þolendum ofbeldis erfitt að yfirstíga. Búið er að koma upp félagsstuðningskerfi fyrir lögreglumenn auk þess sem fyrirkomulag um sálfræðiaðstoð og önnur úrræði er í boði.

Niðurstöður og tillögur

Ofbeldisbrotum gegn lögreglu hefur ekki fjölgað síðastliðin ár. Árið 2009 voru 108 ofbeldisbrot skráð sem er aðeins fyrir neðan meðaltal síðustu fjögurra ára. Á Norðurlöndunum hefur aðeins lögreglan í Finnlandi tekið í notkun rafstuðtæki. Í Skotlandi er í gangi tilraunaverkefni þar sem takmarkaður fjöldi lögreglumanna hefur gengið með rafbyssurnar, en því er ekki lokið. Ekki er hægt að segja að rafstuðtæki séu orðinn hluti af staðalbúnaði lögreglumanna um heim allan. Þar sem þau hafa verið í hvað mestri notkun, þ.e. í Kanada og Bandaríkjunum, hafa nærri 300 dauðsföll verið tengd notkun þeirra. Sé tekið mið af þessum þáttum og því að brotum hefur ekki fjölgað umtalsvert á Íslandi, fækkað ef eitthvað er, þá er það mat ríkislögreglustjóra að slík tæki eigi ekki að taka í almenna notkun á Íslandi. Hins vegar sé vert að kanna hvort sérsveitin eigi að prófa frekar þessi tæki og hafa sem hluta af sínum staðalbúnaði tímabundið.

Það er mat ríkislögreglustjóra að lögreglan sé komin að þolmörkum hvað varðar heildarstarfsmannafjölda miðað að við núverandi skipulag. Frekari fækkun lögreglumanna er líkleg til að draga úr öryggi lögreglumanna þar sem lögreglustjórar munu þurfa að fækka á vöktum og láta lögreglumenn starfa eina fremur en með félagi. Mikilvægt er að lögreglustjórar leggi faglegt mat á öryggi lögreglumanna og geri viðeigandi ráðstafanir. Sjái þeir að öryggi lögreglumanna sé stefnt í hættu vegna manneklu eða skorts á búnaði bregðist þeir við og upplýsi ríkislögreglustjóra um stöðu mála. Það sem mestu máli skiptir varðandi öryggismál lögreglumanna er að halda áfram uppbyggingu búnaðar til að mæta óeirðum og hyggja enn frekar að þjálfunarmálum lögreglumanna.

Þegar rannsókn ríkislögreglustjóra frá 2007 er skoðuð kemur í ljós að ofbeldisbrot gegn lögreglumönnum eiga sér oftast stað á nóttinni og um helgar og þá gjarnan á umráðasvæði lögreglu, svo sem í lögreglubifreið eða á varðstöð. Stundum er um að ræða einstaklinga sem einnig hafa verið handjárnaðir eða benslaðir vegna þess í hvaða ástandi þeir voru er lögregla hafði afskipti af þeim. Vera má að við þessar aðstæður hafi lögreglumenn ekki eins mikinn vara á sér en einnig ber að hafa í huga að mörg þessara mála fela í sér hótanir sem erfitt er að verjast með aðgerðum af hálfu lögreglumanna.

Í níu af hverjum tíu málum þar sem lögreglumenn brugðust við fjöldaóspektum, og þeim var síðar sýnt ofbeldi, vissu þeir fyrir fram um ofbeldi eða slagsmál á vettvangi. Huga má betur að því hvernig lögreglan bregst við fjöldaóspektum auk þess sem tryggja þarf að lögreglumenn fari ekki faliðaðir inn á slíkan vettvang þar sem þeir geti sett sjálfa sig í hættu og orðið til þess að ástand á vettvangi stigmagnist. Þessu var mætt með stofnun óeirðahóps hjá lögreglu höfuðborgarsvæðisins vegna stærri verkefna en hópamyndun á sér einnig stað án fyrirvara, á næturnar um helgar.

Tilkynningar um ofbeldisbrot eru flestar á laugardögum og sunnudögum sem eru sömu dagar og ofbeldi gegn lögreglumönnum á sér oftast stað. Það er því ljóst að lögreglan kemur að töliverðum fjölda mála þar sem átök eiga sér stað og í mörgum tilfellum er um yfirfærslu á

árásargirni að ræða þar sem lögreglan hindrar framgang ofbeldis af hálfu sakbornings til brotaþola. Því má búast við átökum á vettvangi í vissum verkefnum lögreglumanna en til þess að draga úr líkum á meiðslum er mikilvægt að lögreglumenn séu vel þjálfaðir og samtaka á vettvangi, auk þess sem þeir þurfa að vera nægjanlega margir til að unnt sé að tryggja notkun viðurkenndra lögreglutaka og þannig draga úr líkum á að lögreglumenn og aðlar máls hljóti skaða af. Með því að hafa rúman fjölda lögreglumanna á vakt má auka öryggi og öryggistilfinningu lögreglumanna.